

Cestující flóra a městské úly

Zveme vás na procházku několika místy belgických měst, jež v různém poměru míchají umění, zahradničení, výzkum a ekologický aktivismus.

LENKA DOLANOVÁ



Zahrada Nadace Verbeke. Foto Michal Kindernay

Do Bruselu jsem přijela v polovině července díky projektu TIK (Time Inventors' Kabinet/Kabinet vynálezců času), jehož hlavním organizátorem je umělecké sdružení Okno. Třídenní zahajovací minikonference, uspořádaná v prostoru *les ateliers claus* ve čtvrti Saint-Gillis, byla věnovaná ekologickému času. Cílem dvouletého projektu je promyšlený způsob vnímání času a vytváření nových nástrojů pro generování audio a vizuálních uměleckých děl. Po konferenci jsme s dalšími účastníky navštívili několik ekologicky zaměřených výtvarů a iniciativ.

Z nákladáku k zelenému umění

Nadace Verbeke je umělecko-ekologické centrum nedaleko Gentu. Geert Verbeke je charismatický padesátník, jenž se po letech strávených řízením kamionu a vedením dopravní firmy rozhodl někdejší skladiště proměnit v útočiště ekologických umělců. Nadace, založená roku 2007, je se svými dvanácti hektary plochy (z toho dvacet tisíc čtverečních metrů je pod střechou) jednou z největších soukromých iniciativ zaměřených na umění.

Během naší návštěvy se milovníci ekoumění mísili se svátečně oděným davem svatebčanů; Verbeke svou nadaci financuje z vlastních

zdrojů a z pronájmů. Jak říká belgický umělec Gert Aertsen, který pobýval v nadaci jako rezident a jehož větrný mlýn na zahradě generuje energii k vytváření snímků okolí, umělci nedostávají honorář, ale nadace jim poskytne veškerý potřebný materiál a nástroje. Gertův projekt *ATKN* (pocit vynálezci metody pro natáčení vlasů Karlu L. Nesslerovi) zkoumá podmínky bezdrátové komunikace. Mlýn s vertikálními osami využívá k vytváření energie vítr; když je jí k dispozici dostatek, dojde k propojení s dalším místem (větrným mlýnem); komunikace je tedy v tomto případě přímo závislá na síle větru.

Umělec vybírá sám Verbeke s několika spolupracovníky a proces realizace jejich děl pečlivě sleduje. Zastavoval se s námi u některých z nich: většinou nestálých instalací, proměňujících se v čase, v závislosti na prostředí. S nadšením například vysvětloval, jak může být stavba z rámu starých oken, dílo *Open ruimte*, *Open functie* (Otevřený prostor, otevřená funkce) Holanďana Jasona van der Woude, využita dalšími umělci. Vytvořená díla zůstávají na místě a postupně činí ze zahrady i vnitřních prostor proměnlivou sbírku eko- či bioumění. Rezidenti bydlí přímo v zahradě nadace v obytných uměleckých dílech: jedním

z nich je *CasAnus*, struktura v podobě gigantického trávicího traktu od Atelieru Joep Van Lieshout.

Kvílející prst, varující kráva

Právě probíhající výstava *Green Summer* (Zelené léto) je zaměřená na téma znečištění, na díla využívající recyklovatelných materiálů či obnovitelných zdrojů energie. Některá z děl časem zmizí, jako madona z tuku Grieta Dobbelse, která již byla snědena ptáky a zbyla z ní jen série fotografií dokumentujících pokračující ubývání. Další se vyvíjejí v závislosti na použitém přírodním materiálu: audiovizuální instalace skladatele Davida De Buysera *Acoustic Mirror_Moss* (Akustické zrcadlo_mech) je plocha pokrytá mechem coby projekčním plátnem. Podobu promítaných obrazů určují parametry ovlivňující zároveň růst mechu, tedy teplota či vlhlost. Jedním ze starších děl umístěných v nadaci je *Victor Mobilae* (2003) Holanďana Rene Van Corvena, pomalu se pohybující vozítko-květináč, jehož trať 167 centimetrů za den reprezentuje rychlost globálního oteplování: rostliny cestují na sever, neboť s měnicími se klimatickými podmínkami se na cestu vydává také flóra.

„Jaký je rozdíl mezi životem a smrtí? Tuto otázku si kladu léta. Nemůžu dostat jasnou odpověď; ani od biologů, ani od filosofů či dalších vědců,“ tvrdí ve svém manifestu Martin uit den Bogaard, jehož instalací je zde věnována samostatná sekce. Zkoumá, jak se projevují chemické reakce v mrtvých tělech či jejich částech, vizuálně i akusticky, vlivem času, světla, teploty. Ne rozklad, nýbrž přírodní proces probíhající po smrti je jeho tématem. Na rozdíl od Damiena Hirsta (proslavivšího se instalacemi zvířat naložených ve formaldehydu) Bogaardovo dílo působí, řekněme, živěji. Mrtvá zvířata umístěná ve skleněných kontejnerech považuje za „živoucí“ sochy. Instalaci *Cow* (Kráva, 1990) tvoří kusy těla krávy, ty, jež na jatkách obvykle nezpracovávají (záznam porážky je součástí instalace), umístěné v řadě vitrín, rozestavěných v ztemnělém kontejneru. V Bogaardově projektu *Painting and Singing Finger* (Malující a zpívající prst, 2004) se pod sklem nachází lidský prst, napojený na voltmetr. Ukazovák, který patřil kamarádovi umělce a který, jak nám vysvětlil Geert Verbeke, bylo kvůli deformaci nutné amputovat, vydává kvílivé zvuky. Proměny napětí v uříznutém prstu jsou totiž



Geert Verbeke na zahradě nadace. Foto Michal Kindernay

Belgičtí umělci jdou do zahrad



převáděny na audioinformaci a zároveň vizualizovány na obrazovce počítače. Když jsme později seděli v zahradě nadace a přihlíželi roztápění grilu pro přípravu večerního pohoštění svatebčanů, usadil se nedaleko nás mladík s mrtvým psem v ruce. O něco později, stále se psem, diskutoval u baru, pravděpodobně o dalším projektu pro Verbekeho.

V minulém roce věnovala Laboratoř molekulární genetiky Univerzity v Gentu nadaci Labora(r)torium s vybavením pro umělecké experimentování. Dvojice Marion Laval-Jeantet a Benoît Mangin, působící pod jménem Art Orienté Objet (v překladu Umělecky

orientovaný objekt, ale i Umění řízené objekty), zkoumá, co se děje za zdmi laboratoří. V nadaci mají jejich dílo z roku 1993, *En cas d'empoisonnement* (V případě otravy): jedna z prvních geneticky modifikovaných krav je umístěná na podstavci na trávníku. Kráva, která má vytetovaný nápis „Neem niets in en zeker geen melk“ (Neber si ze mě nic, a už vůbec ne mléko), upozorňuje na nebezpečí genetických manipulací.

Včely do měst

Dílo Jefa Faese *9 – keto – trans – 2* vzniklo ve spolupráci se včelami z úlu v zahradě nadace

a s profesorem Fransem Jacobsem z gentské univerzity. Umělec své modulární sádrové struktury vkládá do speciální pozorovací místnosti, simulující prostředí úlu, a nechává je k dotvoření včelám, které kolem nich stavějí své plásty.

Druhý týden svého belgického pobytu jsem strávila v Gentu na kursu včelařství. Jedním z přednášejících byl právě profesor Jacobs. Účastníci kursu byli rozmanití, od doktoranda, věnujícího se výzkumu nevyužitě zemědělské půdy v Bruselu, mladé bioložky nebo medumilovného kontrabasisty, toužícího svůj volný čas věnovat včelaření, přes staršího pána, který chce pomáhat včelařit svému synovi, až po umělce, pro něž je práce se včelami tvůrčí experiment. Na univerzitě například zkoumají, jak se včely chovají v různém prostředí. Je známo, že městské včely mají více medu, protože mají pestřejší stravu z městských parků a zahrad, zatímco ty venkovské jsou odkázány na zemědělskou monokulturu a navíc trpí nadměrným používáním hnojiv.

Ale zpátky k umělcům: jeden ze včelínů na střeše Okna v průmyslové budově kousek od kanálu je zkonstruován podle principů popsaných v knize *The Barefoot Beekeeper* (Bosý včelař, viz <http://www.biobees.com>), věnované „udržitelnému“ včelařství. Tedy takovému, jež využívá jednoduché nástroje a recyklované materiály, raději podomácku zkonstruované než konvenční nástavkové úly s předpřipravenými rámkami, minimálně narušuje přirozený život včelstva a více času věnuje pozorování včel než úsilí o co největší produkci medu. Umělci v Okně zkoumají propojení přírodního a umělého, jak se vzájemně ovlivňují příroda a technologie či jak lze život včelstva a vývoj zahrady monitorovat v uměleckých dílech.

V čase včelstva

V Bruselu je populární mít svou vlastní zahradu se zeleninou a je trochu legrační, že někdy

ve snaze dodat této činnosti určitý punc aktivismu novopečení pěstitelé svých pár paprik na střeše hned nazývají „komunitní zahradou“. Často se ovšem jedná o určitou formu protestu. Jeden zanedbaný kousek půdy pár minut chůze od centra zvelebil Jeroen Peters. Před pár lety se rozhodl zasquatovat dům patřící organizaci OCMW (která se stará o lidi bez přístřeší), od roku 2002 opuštěný, a vytvořil zde svérázné sociální centrum se zahradou (ta dokonce získala ocenění za nejlepší sociální projekt). Loni sice musel z domu odejít, hned za rohem však objevil opuštěný dvorek a dohodl se s majitelem – developerem, který čeká na povolení ke stavbě –, že ho trochu zkrátší. Vynosil odtud 37 tun odpadu a vytvořil zahradu se záhonky, s jezírkem pro kachny, altánem pro výstavy a přístřeškem k bydlení. V noci je sice zahrada zavřená, ale přes den se stává oblíbeným společenským místem. Série koncertů pořádaných v Národní den Belgie přitáhla tolik lidí, že okolní hospody zely prázdnou. Mít svou zahradu je zkrátka móda, ať již komunitní či nikoliv. Občanská iniciativa Platforma Kanal, spojující síť sdružení v centrální části bruselských kanálů, každoročně pořádá v okolních zahradách třídní ekologický festival (jeho součástí je městem podporovaná „neděle bez aut“).

Svou reportáž zakončím zmínkou o včelaři Aloysovi. Ke včelínu v lese v Ukkelu, okrajové čtvrti Bruselu (dřív zde bývala obytná oblast, po druhé světové válce zbořená kvůli stavbě dálnice, k níž nikdy nedošlo, dnes chráněné území, do jehož přirozeného rozvoje se nesmí zasahovat), vede úzká stezka. Osmdesátiletý Aloys van den Akker se sem před třiceti lety přestěhoval se svými včelíny, později se mu povedlo získat svolení od starosty a dnes tvoří nedílnou součást prostředí. V přístřešku vedle včelína nás Aloys a jeho žena při vyprávění o životě, uzpůsobeném času včelstva, hostili medovým vínem.



Včelařský kurs v Gentu. Foto Lenka Dolanová